

แนวพระราชดำริ เรื่อง ทาสและเสรีภาพของรัชกาลที่ 4

จเนศ อาภรณ์สุวรรณ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีจดหมายส่วนตัวไปถึงหม่อมแอนนา เลียวโนเวนส์ ซึ่งพุดคุยในเรื่องส่วนตัว และบ้างเป็นฐานะในการติดต่อกับที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ เช่น เซอร์จอห์น เบาริ่ง

ในบรรดาจดหมายเหล่านี้มีฉบับหนึ่ง ลงวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ. 1864 ซึ่งพุดถึงเรื่อง ของทาสหญิง 2 คนที่นางแอนนาได้เคยทูลขอให้ปล่อยเป็นอิสระไป คำตอบและคำอธิบายของ รัชกาลที่ 4 ต่อปัญหาดังกล่าวน่าสนใจอย่างยิ่ง ทำให้เห็นถึงทรรศนะของชนชั้นนำสยามสมัยนั้นว่า มีความคิดอย่างไรต่อระบบทาสและปัญหาทาสในประเทศต่าง ๆ

ที่สำคัญอะไรคือแนวคิดและอุปสรรคในการเลิกทาสหรือไม่เลิกทาสในสยามด้วย

ต่อปัญหาการเป็นทาสในสยามนั้น รัชกาลที่ 4 ทรงกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นเรื่องที่ เหนืออำนาจและสิทธิขาดของกษัตริย์ในการไปยกเลิกหรือปล่อยทาสไปเองตามพระราชประสงค์ เพราะทาสเป็นเรื่องของกฎหมายและขนบธรรมเนียมแต่ดั้งเดิมของสยาม ที่คนทั้งพระราชอาณาจักร ไม่ว่าเจ้านาย ขุนนาง ผู้มีทรัพย์และราษฎรทั่วไปต่างต้องการและใช้ประโยชน์จากมันต่าง ๆ กัน การ ใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ในการยกเลิกทาส จะ “เป็นการละเมิดกฎหมายและขนบธรรมเนียม ประเพณีของสยามอย่างรุนแรง” แม้การใช้อำนาจกษัตริย์ในการช่วยเหลือทำให้ทาสเป็นอิสระจากนาย โดย ไม่ได้ได้รับความยินยอมจากนาย ก็ “เป็นการละเมิดอย่างสูงสุดเช่นกัน”

รัชกาลที่ 4 ทรงได้รับความเห็นอาจเป็นคำวิพากษ์วิจารณ์จากนางแอนนาในเรื่องทาสมา ไม่มากนักน้อย ดังที่พระองค์กล่าวว่าทรงจำได้ว่านางแอนนาเคยพุดว่า “ทาสจะเป็นมลทินที่ยิ่งใหญ่ ของชาติสยาม” (“that slavery shell be a great blot on the Siamese nation”) ซึ่งรัชกาล ที่ 4 ทรงปฏิเสธไปในตอนแรก

การที่รัชกาลที่ 4 ไม่คิดว่าทาสในสยามเป็นสิ่งอัปมงคลใหญ่โตนัก เพราะทรงมองว่า ทาสในสยามนั้น มีหลายประเภท ทรงถามหม่อมแอนนาว่ามีแบบไหนที่พอจัดว่ามีมนุษยธรรมได้บ้าง

ประเภทแรกคือทาสเชลย ประเภท 2 คือทาสกบฏ คือพวกคนที่คิดคดและไม่จงรักภักดี ต่อกษัตริย์ ประเภทที่ 3 ทาสในเรือนเบี้ย และประเภทที่ 4 ทาสสินไถ่

บรรดาทาสในสยามดังกล่าวนี้ไม่เหมือนบรรดาทาสในประเทศระบบอุตสาหกรรม ทั้งหลาย ซึ่งต้องทำงานในเหมืองในโรงงาน ต้องใช้ชีวิตแออัดยัดเยียดในห้องพักเล็ก ๆ ภายในเมือง อุตสาหกรรมเช่นลอนดอน แมนเชสเตอร์ และกลาสโกว เป็นต้น พวกทาสกรรมกรเหล่านั้นต่างหากที่ ยากจนและแสนเชื่อง ในขณะที่ทาสสยามนั้นมีเจ้านายคอยดูแลความเป็นอยู่ ให้ที่พัก อาหาร ฝ้านุ่ง กระทั่งให้ไปเรียนหนังสือในโรงเรียนวัดก็ได้ หน้าเทศกาลและงานพวกทาสก็ไปเล่นในงานตาม ประเพณีเหมือนอย่างราษฎรทั่ว ๆ ไปเขาทำกัน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากข้อมูลและสถานการณ์ของทาสใน 2 ระบบ 2 ประเทศดังกล่าวนี้ รัชกาลที่ 4 ทรงถามนางแอนนาว่า ระบบไหนจะเหมาะสมหรือดีกว่ากัน

นำคิดว่าทรงมองว่าการให้ราษฎรเป็น**คนเสรี** (free people) นั้นเท่ากับเป็นการแยกพวกเขาออกจากหมู่ราษฎรทั่วไป และถูกนำเข้าไปอยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าอุตสาหกรรมและโรงงาน ดังนั้นปัจจัยที่ทำให้ราษฎรสยามมีเสรีนั้น ที่สำคัญไม่ใช่ปัจจัยการผลิต หรืออุดมการณ์อะไร หากแต่เป็นวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกับคนทั่วไปได้ต่างหาก ชีวิตที่เป็นธรรมชาติของสยามจึงได้แก่สภาพการณ์ที่คนเป็นทาสก็เหมือนกับราษฎรทั่วไป มีการทำงานและเล่นเหมือนคนทั่วไปได้

ที่น่าตื่นต้นคือรัชกาลที่ 4 ได้ทรงวิพากษ์วิจารณ์การมีทาสของประเทศที่เจริญแล้วในยุโรปเช่นอังกฤษ อย่างไรก็ดี (แม้จะเป็นในจดหมายส่วนตัวก็ตาม)

พระองค์ทรงเปรียบเทียบบทบาทของศาสนากับระบบทาส โดยชี้ให้เห็นว่า “คำสอนในพระธรรมของเรา อันถือเป็นคัมภีร์ไบเบิลของพุทธศาสนานั้น ไม่ยอมให้มีการใช้ทาสเหมือนอย่างทีและอนุญาตให้ปฏิบัติกันในพระคัมภีร์เก่าของพวกยิว แม้คำสอนของพุทธศาสนามีอายุเก่าแก่กว่าสมัยคริสตกาล เธอคงจำได้ว่า ศาสนาคริสต์ียนนั้นไม่ได้ช่วยขจัดทำลายทาสลงไปเลย ชาตคริสต์ียนทั้งหลายได้กำไรมหาศาลจากการค้า และแม้กระทั่งอังกฤษก็มีทาสและมีการค้าทาสทางทะเลจนเกือบเดี๋ยวนี้เช่น สงครามในสหรัฐเป็นตัวอย่าง”

คำวิจารณ์เหล่านี้ถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง และกระทั่งในปัจจุบันนักวิชาการเรื่องระบบทาสตะวันตกก็ยังถกเถียงกันอยู่ไม่ตกปาก ว่าจริง ๆ แล้วศาสนาคริสต์ียน (ทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์) นั้น ช่วยค้ำจุนหรือเป็นปฎิปกษกับระบบทาสผิดกันแน่ ปรัชญาการณและหลักฐานมีให้ทั้งสองฝ่าย ดังนั้นเมื่อพูดให้ถึงที่สุดปัญหาเรื่องศาสนาคริสต์ียนกับระบบทาสสมัยใหม่จึงเป็นปัญหาคู่ขนานทางการเมืองมากกว่าปัญหาทางวิชาการหรือทางศาสนาล้วน ๆ

ประเด็นสุดท้ายในจดหมายฉบับดังกล่าวนี้ คืออะไรเป็นอุปสรรคในการจะเลิกทาสในสยาม นอกจากกฎหมายและธรรมเนียมแล้ว

คำตอบที่รัชกาลที่ 4 ทรงให้แก่นางแอนนาก็คือ **การที่ราษฎรทั่วไปไม่ค่อยนิยมในพระองค์และเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์เท่าใดนัก** แต่คนเหล่านั้นกลับมีความพอใจในอีกครอบครัวหนึ่งที่**ทำตัวเป็นมิตรกับพวกเขามากกว่า** นี่เองที่พระองค์ทรงกล่าวในตอนจบของจดหมายว่านางแอนนาคงจะเข้าใจได้ว่า ทำไมพระองค์ถึงต้องทำอะไรอย่างระมัดระวัง และไม่อาจทำอะไรแรง ๆ ตามคำแนะนำอันดีของนักมนุษยธรรม เช่นเรื่องการเลิกทาส เป็นต้น

แนวความคิดเรื่องทาสกับเสรีภาพ

พระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 4 ใช้คำภาษาอังกฤษว่า “liberty” และ “free” (ไม่มีคำว่า freedom) ในหลายที่ ในการแปลนี้เลือกใช้ศัพท์ไทยว่า “เสรีภาพ” และ “เสรี” ไม่ใช่คำว่า “อิสรภาพ” ซึ่งเป็นคำเก่าดั้งเดิมมีอยู่ในกฎหมายตราสามดวง ซึ่งคงเป็นคำที่คนไทยรู้จักและใช้กันอยู่ในสมัยนั้น โดยมีความหมายว่าผู้เป็นใหญ่ผู้มีอำนาจเหนือคนอื่น ๆ เป็นต้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่เลือกใช้คำแปลว่า “เสรีภาพ” นั้น ทั้ง ๆ ที่ศัพท์นี้ยังไม่ถูกใช้อย่างแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่มีหลักฐานว่ารัชกาลที่ 4 ทรงใช้ศัพท์ว่า “เสรี” แล้วในการตั้งชื่อ กล่าวคือเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระราชทานนามแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป ประพันธ์พงศ์ ในคาถาบาลีก็มีคำว่า “เสรี” ประกอบอยู่ด้วย ซึ่งหมายความว่า “ให้เป็นอิสระแก่ตน” หรือ “ให้พึ่งตนเองเป็นใหญ่” แสดงว่าทรงมีแนวคิดว่าด้วยความเป็นตัวของตัวเอง นับคือการมีอำนาจเหนือตนเอง ไม่ใช่มีอำนาจเหนือคนอื่น ดังนั้นจึงไม่น่าแปลศัพท์ Liberty ว่า “อิสรภาพ” ทั้งนี้ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมโนทัศน์เสรีภาพแบบใหม่ที่มาจากตะวันตก กับมโนทัศน์อิสรภาพแบบเก่าของสยามเอง

กว่าสยามจะคิดหรือพบศัพท์ว่า “เสรีภาพ” ก็ตกมาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 หรือปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ระบุได้ชัดเจนเพราะสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น กล่าวกันว่ามีสำนักของเจ้านายที่แข่งขันกันในการแต่ง แปล และคิดศัพท์ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะจากกฎหมายมาเป็นภาษาไทยที่ถูกต้องและเหมาะสมรวมถึง 5 สำนัก

สำนักแปลภาษาตะวันตกดังกล่าวนี้ ประกอบไปด้วยสำนักที่นำโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สำนักของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สำนักเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต สำนักกรมพระจันทบุรีนฤนาถ และสำนักกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นต้น

เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงคิดคำว่า “เสรีภาพ” ขึ้นได้แปลจากศัพท์ฝรั่งว่า freedom นั้น สำนักกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงขัดข้อง เพราะตามพจนานุกรมบาลีคำว่า “เสรี” แปลว่า “อิสระคือดี” หรือในภาษาอังกฤษว่า self-will, independence ในสันสกฤต “เสรี” แปลว่า “อิสระตามใจชอบ” และมักใช้ในทางไม่สู้ดี คล้าย ๆ กับที่ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า license ซึ่งนัยก็คือหมายถึงคนเสเพล คนที่ทำตามอารมณ์ตนเองเป็นใหญ่

ตามมูลศัพท์ “เสรีภาพ” แปลว่า “ตนเองเป็นใหญ่ ให้พึ่งตนเองเป็นใหญ่” ใ้ว่าจะให้เป็นคนเสเพลประการใดก็หาไม่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงสนับสนุนคำแปลไทยนี้ และเห็นว่า “เสรีภาพ” เป็นคำที่ใช้สำหรับ freedom ได้

ข้อน่าคิดก็คือจากกรณีถกเถียงเรื่องคำแปลเสรีภาพนั้น ทำให้เราได้ทราบว่รัชกาลที่ 4 ทรงมีความคิดกระตือรือร้นทางสมัยใหม่แล้วในเรื่องสิทธิเสรีภาพเชิงปัจเจกชน อย่างน้อยก็ในการใช้คำว่า “เสรี” ซึ่งทรงให้ความหมายว่า “เป็นอิสระแก่ตนเอง” หรือ “พึ่งตนเองเป็นใหญ่” ความคิดดังกล่าวนี้เป็นกรอันนี้ออกไปจากแนวความคิดเรื่องสิทธิที่มีมาแต่โบราณกาล ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ตอนต้น ๆ ซึ่งสิทธิจะหมายถึงอภิสิทธิ์ของผู้เป็นใหญ่ หรือให้ (ผู้น้อย) พึ่งผู้ใหญ่เป็นสำคัญ การให้เอกชนคิดพึ่งตนเอง หรือให้ตนเองเป็นอิสระนั้น โดยนัยแล้วขัดแย้งกับโลกทรรศน์และระเบียบสังคมแบบไทยเดิมยิ่งนัก

แต่ความคิดแบบสมัยใหม่ดังกล่าวคงอยู่ในระดับนามธรรม เป็นเพียงความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกชนที่อยู่ในฐานะจะรับรู้เข้าถึงความรู้สึกแนวความคิดแบบใหม่ ๆ ได้ โดยที่ความคิดใหม่นั้นยังไม่ได้ถูกทำให้เป็นความคิด “ทางสังคม” และเป็นวาทกรรมได้ ดังในกรณีข้างต้นความหมาย “ใหม่” เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ของคำว่า “เสรี” ก็ถูกนำมาใช้ในพระราชพิธีส่วนพระองค์ ยังมีการนำเข้าไปผูกติดกับธรรมเนียมและศาสนาความเชื่อดั้งเดิมอยู่ ยังไม่ได้มีบริบท “ใหม่” รองรับคำใหม่อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม จะกล่าวว่าแนวคิดเรื่องพึ่งตนเองและให้ตนเองเป็นอิสระของรัชกาลที่ 4 ไม่มีการปฏิบัติทางสังคมเลย ก็ไม่ถูกเสียทั้งหมด ความจริงก็มีการปฏิบัติบ้างเหมือนกันเพียงแต่ว่าถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ใช่เรื่องสังคมเสีย เพราะยังไม่มีผลกระทบอย่างจริงจังในตอนนั้น กล่าวคือ การเข้าถึงสิทธิเหนือที่ดินในแบบสมัยใหม่คือมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวเหนือที่ดิน ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่ได้อยู่ในจารีตความสัมพันธ์ระหว่างคนกับที่ดินให้อาณาจักรไทยสยามและไททั้งหลายในอุษาคเนย์ แต่รัชกาลที่ 4 ทรงริเริ่มธรรมเนียมใหม่ของการถือครองกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

ในปี พ.ศ. 2404 มีประกาศร่างพระราชหัตถเลขาพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอของรัชกาลที่ 4 ออกมาดังนี้

“สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ 4 ในพระบรมวงศ์ปัจจุบันนี้ ขอประกาศแก่ชนที่ควรจะรู้คำประกาศนี้ว่า ที่ท้องทุ่งริมคลองขุดใหม่ ตั้งแต่บางขวางไปออกบ้านจิวรายนั้น เป็นแขวงเมืองนนทบุรี นครไชยศรี เดิมรกร้างว่างเปล่าอยู่หาผู้เป็นเจ้าของไม่ ครั้นขุดคลองไปตลอดแล้ว ข้าพเจ้าได้สั่งเจ้าพระยาวรวงศาโกษาธิบดี ว่าที่พระคลังผู้เป็นแม่กองขุดคลองให้จับที่ว่างเปล่านั้นเป็นที่นา อยู่แขวงเมืองนนทบุรี ฝั่งเหนือ 1,620 ไร่ อยู่ในแขวงเมืองนครไชยศรีฝั่งเหนือ 9,396 ไร่ ฝั่งใต้ 5,184 ไร่ รวมเป็นที่นา 16, 200 ไร่ แบ่ง 50 ส่วนได้ส่วนละ 324 ไร่ เป็นที่นายาว 60 เส้น กว้าง 5 เส้น 8 วา ที่นาค้างปวงนี้ เพราะไม่มีเจ้าของมาแต่เดิม เป็นที่จับจองของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าขอยกส่วนที่ว่างนั้นให้เป็นของบุตรชายข้าพเจ้า คนละส่วนบ้าง 2 ส่วนบ้าง ให้เป็นที่ป่าไพร่ไปตั้งทำนา ฤจะให้ผู้อื่นเช่าทำก็ตาม

ส่วนหนึ่งซึ่งจะมีสำคัญด้วยหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้ายอมยกให้...ชื่อพระโอรส)... ให้...จงเอาหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ไปเป็นสำคัญ และขอให้พระยาวรวงศาโกษาธิบดี นำข้าพเจ้าหลวงไปรังวัดแล้วทำตราแดงให้เป็นสำคัญตามอย่างธรรมเนียมแผ่นดินเมืองเถิด”

ข้อที่น่าคิดจากประกาศดังกล่าวนี้คือ การแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเสรีแบบใหม่นั้นจำเป็นต้องอาศัยหรือเกี่ยวพันกับการมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวหรือการมีทรัพย์สินส่วนตัวด้วย อย่างที่เราได้อภิปรายถึงประเด็นดังกล่าวนี้แล้ว

การสร้างระบบกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนตัว โดยเริ่มจากที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ จะดำเนินต่อไปมากขึ้นเรื่อยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงดำเนินรอยตามพระบิดา โดยจัดหาที่ดินและ “ทำเป็นบ้าน” มอบให้เป็น “สิทธิ์” และ “ทรัพย์สิน” แก่พระราชโอรสด้วยเหมือนกัน ข้อที่ต่างไปจากก่อนนี้คือ รัชกาลที่ 5 ทรงซื้อที่ดินเหล่านั้นจากราษฎรโดย “ให้จ่ายเงินพระคลังข้างที่ให้แก่พนักงานจัดซื้อไว้ตามราคาซึ่งราษฎรซื้อขายกัน”

การเข้าถึงครองที่ดินเหมือนดังเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวโดยเด็ดขาดนั้น มาสำเร็จสมบูรณ์ในรัชสมัยนี้เช่นกันเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโฉนดที่ดินในปี พ.ศ. 2445 เป็นอันว่ารัฐไทยเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบโบราณที่วางอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอุปถัมภ์แบบศักดินา กำลังเปลี่ยนถ่ายเข้าสู่รัฐไทยสมัยใหม่ที่อาศัยอำนาจและการอุปถัมภ์ที่ผ่านระบบตลาดและทรัพย์สินส่วนตัว

ข้อสังเกตอีกนิตหนึ่ง เนื่องจากมีกฎหมายโฉนดที่ดินแล้ว อีก 3 ปีต่อมาคือในปี พ.ศ. 2448 ก็มีการประกาศกฎหมายเลิกทาสทั่วพระราชอาณาจักร หลังจากดำเนินการลดทอนและทำให้ค่าตัวลูกทาสและทาสค่อยหมดสิ้นไปในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ด้วยพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไทย (2417)

หมายความว่าคนที่เคยเอาตัวเองหรือลูกเมียไปเป็น “ทรัพย์สิน” (ทาส) และเป็นปัจจัยในการผลิตนั้น มาบัดนี้ไม่มีความจำเป็นแล้ว เพราะรัฐไทยสมัยใหม่กำลังดำเนินรอยตามอารยประเทศในการใช้ที่ดินและทุนเป็นทรัพย์สินและปัจจัยหลักในการผลิตต่อไป ดังที่รัฐบาลทักษิณกำลังทำทั้งประเทศอยู่ด้วยการ “ทำให้สินทรัพย์เป็นทุน” นั่นเอง

การเกิดขึ้นของคำว่า “เสรีภาพ” ในบริบทสังคมการเมืองสยามนั้น ได้แสดงออกถึงการต่อสู้โต้แย้งระหว่าง 2 ความหมาย ๆ แรกคือการหมายถึงอำนาจของเอกชนผู้เป็นใหญ่ที่มีเหนือคนอื่น ๆ ทั้งหมด เป็นแนวคิดเดิมที่ใช้อำนาจอันไม่มีขอบเขต (แต่มีพันธะ) แก่ผู้ปกครองและผู้ใหญ่

ความหมายหลังหมายถึงอำนาจและสิทธิอำนาจ (ที่มีขอบเขต) ของคน ๆ หนึ่งที่มีเหนือตนเอง ไม่ไปครอบงำสิทธิของผู้อื่น ความหมายหลังนี้เป็นการบ่อนทำลายและตรงข้ามกับความหมายอันแรก เพราะเท่ากับทำให้อำนาจของผู้เป็นใหญ่ที่ศูนย์กลางต้องถูกจำกัดลงหรือไม่ก็ต้องเปลี่ยนไปนั่นเอง ความหมายอันหลังของเสรีภาพและสิทธินี้เองที่ใกล้เคียงและมาจากกำเนิดของลัทธิประชาธิปไตยกรรมสิทธิ์หรือชนชั้นกลาง ซึ่งกำลังแตกดอกออกผลเป็นการใหญ่ในสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ (วิวัต) นี้

แนวคิดใหม่ของเสรีภาพและสิทธินำไปสู่การโต้แย้งและเรียนรู้ในความรู้อันใหม่นี้ ฝ่ายชนชั้นนำนั้นมีความรู้เก่าและขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อช่วยเป็นกรอบและพื้นฐาน ในการเข้าไปรับรู้และสร้างความรู้อันใหม่ขึ้นมา โดยให้สามารถประสานเข้ากับองค์ความรู้ดั้งเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แนวคิดดังกล่าวจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมีแนวโน้มของการเป็นแนวคิดเชิงอนุรักษนิยม ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งแบบเสรีนิยมและราดิคัล

ในอีกด้านหนึ่งคือฝ่ายราษฎรสยามก็เริ่มรับเอาแนวคิดใหม่ของเสรีภาพและสิทธิมนุษยมาช่วยพัฒนา ผลประการหนึ่งคือนำไปสู่การสร้าง “ตัวตน” ของความเป็นคน ที่ยึดถือคุณค่าของตัวเอง แต่ละคนเป็นสำคัญ ไม่ใช่แบบเดิมที่ความสำคัญอยู่ที่ว่า “เป็นคนของใคร” นั่นคือกระบวนการ socialization จากราษฎรที่ไม่มีตัวตนในสังคม มาเป็น “ปัจเจกชน” ที่มีพื้นที่เฉพาะของตนในสังคมมากขึ้น